

Konrad Buda

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0009-0007-5370-8490

e-mail: konrad.buda@tlen.pl

„Mentalność Mannerheima” w kulturze strategicznej – problematyka polityki strategicznej i obronnej Finlandii

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy problematyki związanej z pojęciem mentalności Mannerheima w kulturze strategicznej i polityce obronnej Finlandii. Autor definiuje to pojęcie, przybliża jego historyczne źródła oraz analizuje jego rolę w aktualnej polityce obronnej Finlandii. Analizuje współczesne zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej wynikające z jej ambicji neoimperialnych. Ukazuje również, w jaki sposób Finlandia postrzega te zagrożenia oraz jak przygotowuje się na ewentualną agresję zbrojną w dzisiejszych warunkach.

Słowa kluczowe

Mannerheim, Finlandia, polityka bezpieczeństwa, wojna zimowa

Wstęp

Carl Gustaw Mannerheim, czołowy polityk okresu zimnej wojny i marszałkiem Finlandii, był autorem strategii walki przeciwko Związkowi Radzieckiemu. To on dostrzegł niedostateczne przygotowanie armii fińskiej przed wybuchem konfliktu. Dziś bezpieczeństwo kontynentu po raz kolejny zostaje wystawione na ciężką próbę, a wojna w Ukrainie podważyła istniejący od wielu lat system bezpieczeństwa naszej części Europy. Skutkuje to fundamentalną reorientacją polityki obronnej regionu, czego przykładem jest akcesja

Finlandii i Szwecji do Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO). Koncepcja obrony stworzona przez Mannerheima znów zaczęła być obecna w Finlandii.

Celem niniejszego artykułu jest analiza kultury strategicznej Republiki Finlandii na podstawie doświadczeń historycznych z czasów wojny zimowej 1939–1940 oraz ich wpływu na kształtowanie się obecnej strategii państwa w dobie neoimperialnej polityki Federacji Rosyjskiej. Problem badawczy koncentruje się wokół pytania: W jaki sposób doświadczenia wojny zimowej wpłynęły na obecną kulturę strategiczną Finlandii? W artykule zastosowano analizę porównawczą, zestawiając przedwojenną strategię obronną i zagraniczną Finlandii z jej obecnym kursem politycznym.

W pierwszej części zostały omówione okoliczności poprzedzające wybuch wojny zimowej pod kątem polityki zagranicznej, procesu mobilizacji i przygotowań obronnych. Druga część zawiera analizę rozwoju zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej w XXI wieku. W trzeciej części poddano analizie obecną politykę obronną i zagraniczną Finlandii, a także wpływ pamięci historycznej na kształtowanie kultury strategicznej Finów.

Pojęcie „mentalność Mannerheima” w świetle doświadczeń historycznych Finlandii

Pojęciem „mentalność Mannerheima” określamy przede wszystkim grupę wniosków wyniesionych z doświadczeń wojny zimowej, a także sposób pojmowania polityki zagranicznej zarówno bezpośrednio w relacjach z Rosją, jak i innymi krajami. Analizując politykę Finlandii z lat poprzedzających 1939 rok, można dostrzec wyraźne analogie w sposobie postrzegania zagrożeń oraz prowadzenia polityki w 2025 roku.

W analizie należy wyodrębnić kilka ważnych obszarów: społeczny, zagraniczny oraz przysposobienia obronnego. Odwołując się do doświadczeń historycznych, warto podkreślić, że Finlandia wcale nie była w pełni przygotowana na agresję, która dotknęła ten kraj w 1939 roku.

Marszałek Carl Mannerheim, zakładając realne zagrożenie dla suwerenności państwa, wielokrotnie alarmował o fatalnym stanie przygotowań kraju do radzieckiej inwazji. Należy przeanalizować ówczesne możliwości odparcia potencjalnej agresji zarówno pod kątem rozwiązań technologicznych stosowanych w wojnie konwencjonalnej, jak i działań dyplomatycznych.

Głównym filarem bezpieczeństwa Finlandii zarówno podczas wojny zimowej, jak i obecnie jest kompleksowy system obrony oparty na wiarygodnym odstraszeniu. Dziś przekłada się to przede wszystkim na powszechny pobór, liczebną i dobrze przeszkoloną rezerwę oraz ścisłą współpracę z partnerami strategicznymi (Norwegia, Szwecja, Stany Zjednoczone Ameryki). Choć Finlandia odeszła od polityki bezaliansowości na rzecz członkostwa w NATO, fundamentem jej armii pozostaje wysoki stopień samodzielności i rozwoju własnych sił zbrojnych¹. Zagrożenia dla Finlandii w 2025 roku w dużej mierze przypominają te z 1939 roku. Wyciągając wnioski z tej paraleli, musimy dostrzec najważniejszy problem – brak gotowości sprzętowej. Historia zatoczyła koło – tak jak dziś Helsinki modernizują armię, tak 80 lat temu marsz. Mannerheim alarmował o niedofinansowaniu wojska, które w pierwszą fazę wojny ze Związkiem Radzieckim weszło bez wystarczającego zaplecza technicznego.

Zarzuty marszałka dotyczyły przede wszystkim braków w artylerii przeciwpancernej oraz lotnictwie, którego potencjał, z powodu brak nowoczesnych samolotów, był znikomy. Równie dramatycznie przedstawiała się kwestia zapasów amunicji, niewystarczających do długotrwałych działań obronnych, a także środków łączności, które były w dużej mierze przestarzałe². Niestety, informacje dotyczące niewystraczonego przygotowania armii fińskiej do ewentualnego konfliktu zbrojnego oraz prezentowane argumenty nie przynosiły oczekiwanych rezultatów.

Relacje fińskiej dyplomacji z radziecką były ściśle uzależnione od wrogich działań wymierzonych w Helsinki. Już przed 1939 rokiem Finlandia zdawała sobie sprawę z ambicji Moskwy dotyczących „niesienia rewolucji na bagnietach”. Choć po klęsce pod Warszawą w 1920 roku Rosja Radziecka została zmuszona do zawarcia traktatów pokojowych, m.in. ryskiego (1921), czy układu z Tartu 14 października 1920 roku, uznającego suwerenność Finlandii³, lęk przed radziecką ideą „niesienia proletariackiej rewolucji” nie ustąpił.

- 1 P. Szymański, *Nowa strategia obronna Finlandii*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-17/nowa-strategia-obronna-finlandii> [dostęp 13.11.2025].
- 2 W.R. Totter, *Mroźne piekło: radziecko-fińska wojna zimowa 1939–1940*, Wrocław 2007, s. 20.
- 3 J. Czechowski, *Fińsko-radzieckie stosunki polityczne w latach 1917–1939 (do wojny zimowej) z perspektywy polskiej*, „Scripta Historica” 2018, nr 25, s. 222.

Niepokój dotyczący agresji ze strony ZSRR przybrał na sile zwłaszcza po ataku Niemiec na Polskę 1 września 1939 roku oraz wkroczeniu Armii Czerwonej 17 września 1939 roku. Pakt z Niemcami zawarty w Moskwie 23 sierpnia 1939 roku był w istocie „mieczem Damoklesa” zawieszonym nad Finlandią, oznaczał bowiem oddanie jej do radzieckiej strefy wpływów⁴.

5 października 1939 roku doszło do spotkania przedstawicieli Moskwy i Helsinek w celu omówienia radzieckich roszczeń terytorialnych wobec sąsiada. Postawa dyplomatów fińskich w pierwszym okresie rozmów charakteryzowała się nie tylko odrzucaniem żądań cesji terytorialnych, ale – co warto zaznaczyć – brakiem skłonności do zawierania jakichkolwiek aliansów politycznych.

Zarówno Mannerheim, jak i większość gabinetu powątpiewali w trwałość sojuszy. Warto przytoczyć tutaj pamiętne słowa marszałka z końcowego okresu wojny zimowej, gdy w obliczu potężnego naporu wroga i krytycznej sytuacji na froncie dotarła część zaopatrzenia z Zachodu. Marszałek Finlandii zwrócił się wówczas do attaché wojskowego armii francuskiej z następującymi słowami: „Przybył pan, by wydłużać naszą agonię”⁵. Słowa te padły w katastrofalnym dla kraju momencie, z czego dowódca „Białej Armii” doskonale zdawał sobie sprawę. Był to czas, kiedy wojska fińskie zmagaly się nie tylko z wyczerpującymi się zapasami amunicji, lecz także z topniejącym śniegiem, co utrudniało maskowanie pozycji⁶.

Sytuacja ta budziła poważne obawy o zdolność do dalszej obrony. Rosyjskie uderzenie na Wyborg (Wipurii) oraz ryzyko ataku od strony Isthmus skłoniły fińskiego męża stanu i jego ministrów do podjęcia rozmów z ZSRR. Sprzyjała temu sytuacja polityczna. Decyzja o rokowaniach była bowiem powiązana z ewentualną interwencją aliantów⁷. Z kolei Rosjanie, wyczerpani walkami i upokorzeni niepowodzeniami, również wyrazili gotowość do układów.

Mimo że rozmowy te zakończyły się dla Finlandii utratą kilku ważnych terytoriów, najważniejszą kwestią była demonstracja niezwyklej determinacji i siły Finów. Był to jednoznaczny i jasny sygnał, że atak na ich państwo wiąże się z bardzo dotkliwymi konsekwencjami dla agresora. W wyniku traktatu

4 Ibidem, s. 232.

5 J. Clements, *Mannerheim. Prezydent żołnierz, szpieg*, Zakrzewo 2010, s. 262.

6 Ibidem.

7 Ibidem, s. 263.

Finlandia musiała zrzec się terytoriów nad jeziorem Ładoga, przekazać wyspy w Zatoce Fińskiej oraz oddać w dzierżawę półwysep Hanko⁸.

Najistotniejszą korzyścią dla Finlandii z pierwszej części tego konfliktu była demonstracja niezłomnej determinacji w obronie kraju, co zostało zauważone zarówno przez samych Rosjan, jak i Niemców oraz aliantów. Upokorzenie Armii Czerwonej i obnażenie jej nieudolności – mimo ostatecznego zwycięstwa militarnego ZSRR – miało ogromne znaczenie dla dalszych losów regionu.

Analizując czynniki mające fundamentalne znaczenie dla obrony przed agresorem, należy podzielić je na elementy pod kątem strategicznym, morale w społeczeństwie oraz w sferze patriotycznej. Warto ująć je przede wszystkim w aspekcie wycucia politycznego, co dotyczy także postawy samego Mannerheima. Kolejnym istotnym czynnikiem była społeczna odpowiedzialność za los państwa objawiająca się obroną kraju przed agresorem. Można tutaj zwrócić uwagę m.in. na sprawną koordynację systemu ostrzegania ludności przed atakiem, co miało szczególne znaczenie właśnie w czasie wojny zimowej⁹. Dużą rolę w przygotowaniach do działań wojennych odegrała elastyczność armii fińskiej, zwłaszcza w formowaniu poszczególnych jednostek. Mimo że utworzono 14 dywizji o takiej samej liczbie żołnierzy, nie zdołano zapewnić im pełnego wyposażenia, jedynie dziesięć z nich dysponowało kompletnym uzbrojeniem. Był to jeden z głównych problemów. Sformowanie 11 dywizji oraz kilku innych oddziałów było uzależnione od pozyskania odpowiedniej ilości sprzętu wojskowego¹⁰.

Kolejną kwestią był brak „praktyki mobilizacji armii”. Do tej pory nie przeprowadzono mobilizacji dywizji na tak dużą skalę, co stanowiło problem dla samych oficerów – dowódcy kompanii nagle musieli zacząć dowodzić dywizjonami¹¹. W warunkach skromnego budżetu wojskowego zadanie to budziło szczególne obawy. Oficerowie musieli w szybkim tempie opanować dowodzenie zmienioną liczbą żołnierzy. Analiza przygotowań armii i społeczeństwa w 1939 roku pozwala na wysnucie następujących wniosków:

8 K. Rentola, *Finlandia kontra Stalin. Od wojny zimowej do zimnej wojny 1939–1950*, Poznań 2024, s. 59.

9 W.R. Totter, op. cit., s. 53.

10 Ibidem, s. 52.

11 Ibidem, s. 53.

- zdolność do szybkiej i przemyślanej adaptacji armii do warunków zagrożenia;
- myślenie strategiczne przywódców, tzw. realizm polityczny;
- odpowiedzialność społeczna i polityczna za kraj.

Warto zaznaczyć, że organizacje o charakterze skrajnym przestały mieć jakikolwiek posłuch wśród społeczeństwa i polityków. Te trzy najważniejsze czynniki są kwintesencją mentalności Finów.

Położenie geopolityczne Finlandii ukształtowane po wojnach z ZSRR odegrało istotną rolę w jej dalszej historii. Jako państwo formalnie neutralne, Finlandia odcięła się od rywalizacji Stany Zjednoczone Ameryki–ZSRR¹². Strategia ta, prowadzona przez prezydenta Finlandii, okazała się skuteczna – Związek Radziecki całkowicie zrezygnował z dzierżawy półwyspu Porkkala¹³. Proces finlandyzacji okazał się w ostateczności traumatycznym przeżyciem dla wielu Finów. Polityka ta polegała na świadomym podporządkowaniu się interesom wschodniego sąsiada, co wymagało od Finów bolesnych wyrzeczeń, m.in. rezygnacji z udziału w planie Marshalla¹⁴. Ograniczenia te wynikały z układu sił między ZSRR a Finlandią oraz ogólnej sytuacji Europy w dobie zimnej wojny. Paradoksalnie sytuacja ta otwierała pewne możliwości po ratyfikacji przez Finlandię w 1947 roku traktatu o przyjaźni i współpracy – uTORowała jej drogę do członkostwa w ONZ¹⁵. Po późniejszej odwilży oraz spłacie reparacji kraj zyskał szansę na większą aktywność międzynarodową, czego dowodem było przystąpienie Finlandii do Rady Nordyckiej w 1955 roku¹⁶.

Zagrożenia ze strony Rosji w XXI wieku a Finlandia

Finlandia posiada jedną z najdłuższych granic z Federacją Rosyjską, ponad 1300 km. Jej długość generuje podwyższone ryzyko agresji ze strony „niedźwiedzia ze Wschodu”. Należy podkreślić, że wojna konwencjonalna nie jest jedyną formą nacisku. Rząd Finlandii uznaje rosyjskie prowokacje za stały

12 T. Cieślak, *Historia Finlandii*, Wrocław 1983, s. 300.

13 Ibidem, s. 303.

14 B. Szordykowska, *Historia Finlandii*, Warszawa 2011, s. 319.

15 Ibidem, s. 323.

16 Ibidem.

element prób destabilizacji państwa. Przykładem działań godzących w bezpieczeństwo wewnętrzne jest presja migracyjna na granicach Litwy, Polski i Łotwy od strony Białorusi. Finlandia, wzorem państw Europy Środkowo-Wschodniej, aktywnie realizuje plany budowy nowoczesnych umocnień i barier na swojej wschodniej granicy.

Dodatkowym bodźcem do modernizacji fińskich sił zbrojnych stała się pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku¹⁷. Należy pamiętać, że Finlandia już w 2015 roku zmagiała się z problemem presji migracyjnej na swojej wschodniej granicy. Ówczesne działania Rosji były próbą wymuszenia na Helsinkach roli mediatora w normalizacji stosunków dyplomatycznych na linii Unia Europejska–Federacja Rosyjska. Głównym celem Moskwy było zmuszenie Finlandii do wstrzymywania lub osłabiania współpracy z NATO¹⁸. Obawy przed kolejnymi prowokacjami koncentrowały się w rejonie granicy koła podbiegunowego z Murmańskiem.

Według analiz Ośrodka Studiów Wschodnich (OSW) z listopada 2023 roku ponowny wzrost presji migracyjnej na fińską granicę był powtórką scenariusza sprzed prawie 8 lat¹⁹. Warto zaznaczyć, że Finlandia zareagowała błyskawicznie, wprowadzając niezbędne korekty do swojego systemu obronnego. Podjęto m.in. konkretne działania mające na celu unowocześnienie i rozbudowę bariery na granicy.

Wątpliwe, aby utrzymywanie dobrych stosunków z Federacją Rosyjską stanowiło dominujący cel politykę bezpieczeństwa, mimo że w przeszłości starano się taką linię zachować. Wyraźne sygnały zmiany kursy Moskwy – w tym agresja na Gruzję oraz późniejsza aneksja Krymu – nie pozostawiały wątpliwości co do ambicji odbudowy „świętego imperium rosyjskiego”. Potwierdzały to słowa Władimira Putina: „Rozpad ZSRR był nie tylko największą katastrofą geopolityczną XX wieku, ale również prawdziwym dramatem dla Rosjan. Miliony naszych rodaków znalazły się poza granicami Rosji,

17 B. Chmielewski, J. Tarociński, *Barriere różnych prędkości, państwa bałtyckie i Finlandia odgradzają się od Rosji i Białorusi*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-09-15/barriere-roznych-predkosci-panstwa-baltyckie-i-finlandia> [dostęp: 16.11.2025].

18 Ibidem.

19 J. Graca, W. Rodkiewicz, *Rosyjska presja migracyjna na Finlandię*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-11-17/rosyjska-presja-migracyjna-na-granice-z-finlandia> [dostęp: 16.11.2025].

oszczędności obywateli straciły na wartości, stare ideały zostały zburzone”²⁰. Kultura strategiczna Federacji Rosyjskiej nie uległa zmianie, nastąpiło jedynie wzmocnienie działań mające na celu odbudowę mocarstwowości, czego wyraźnym przykładem są reformy wojsk lądowych. Zakładają one, że armia ma stanowić skuteczne narzędzie nacisku politycznego w rejonie uprzywilejowanych interesów Moskwy, np. bliskiej zagranicy. Jednocześnie najważniejszym założeniem pozostaje, aby nie były one w stanie doprowadzić do pełnoskalowej wojny z NATO²¹.

Strategia ta zakłada taką przebudowę armii, aby przeciwnik nie był w stanie przeprowadzić mobilizacji w krótkim czasie²². Pozwala to na wysunięcie tezy, że Federacja Rosyjska stawia na krótkotrwałe operacje ofensywne, rezygnując z gromadzenia ogromnych sił na rzecz działań o mniejszej skali, ale większej intensywności z jednoczesnym brakiem mobilizacji na wielką skalę. Celem jest szybkie wygranie wojny z wykorzystaniem szantażu eskalacyjnego²³. Próby realizacji takiego scenariusza miały miejsce w Ukrainie. W tym kontekście należy podkreślić, że Morze Bałtyckie stało się jednym z ważniejszych filarów bezpieczeństwa w tej części Europy, stanowiąc strategiczną linię ważną dla łańcuchów dostaw.

Rosja od lat realizowała w tej szerokości geograficznej silne interesy gospodarcze, czego przykładem był gazociąg Nord Stream 2. Jeszcze w początkowej fazie pełnoskalowego konfliktu wskazywano na rzekomą zasadność i konieczność utrzymania dostaw gazu tym szlakiem. Takie rozwiązanie niosłoby ze sobą ryzyko polityczno-gospodarcze, z dyktatem energetycznym Moskwy na czele, analogicznym do działań z lat 2021–2022, które ostatecznie zmusiły państwa europejskie do gwałtownej dywersyfikacji źródeł dostaw²⁴. Państwa regionu mają świadomość strategicznej roli Morza Bałtyckiego, do którego prowadzi kilka strategicznych dróg. Najważniejszym z nich, mającym fundamentalne znaczenie zarówno dla Finlandii, jak i dla Federacji

20 *Rozpad ZSRR to katastrofa*, <https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html> [dostęp: 16.11.2025].

21 M. Budzisz, *Wszystko jest wojną, rosyjska kultura strategiczna*, Warszawa 2021, s. 113.

22 Ibidem

23 Ibidem, s. 114.

24 P. Mickiewicz, *Morska szachownica, geopolityczne znaczenie akwenów morskich*, Poznań 2022, s. 261.

Rosyjskiej, jest Zatoka Fińska. Prowadzi ona bezpośrednio do Morza Bałtyckiego z „petersburskiej Newy” i umożliwia dotarcie do centralnego akwenu działań w tej części Europy. W wyniku sankcji nałożonych na Rosję w rejonie Zatoki Fińskiej wprowadzono rygorystyczne limity oraz embargo na rosyjskie nośniki energii. Pod kątem militarnym stanowi ona dla Federacji Rosyjskiej doskonały punkt do prowadzenia działań zaczepnych, ale jej specyfika sprzyja przede wszystkim defensywie²⁵. Labirynt wysp i ukształtowanie dna czynią ją doskonałym miejscem do maskowania okrętów podwodnych i dyslokacji jednostek obrony wybrzeża²⁶. Po wstąpieniu Finlandii do NATO akwen ten stał się ważnym obszarem realizacji zadań sojuszniczych. Warto podkreślić, że bliska współpraca Helsinek z NATO nie jest zjawiskiem nowym, jej fundamenty położono bowiem już w 1994 roku, gdy kraj ten przystąpił do programu Partnerstwo dla Pokoju²⁷.

Inwazja na Ukrainę stała się katalizatorem, który przyspieszył proces akcesji Finlandii do NATO i wymusił przejście do polityki opartej na zimnej kalkulacji wobec Rosji.

Rozsądni przodkowie, mądrzy potomkowie: ewolucja fińskiej strategii obronnej w XXI wieku

Zarówno w dyskursie politologicznym, jak i wojskowym na szczególną uwagę zasługują dwa filary fińskiego bezpieczeństwa – obowiązkowa służba wojskowa oraz odpowiedzialne podejście do obrony cywilnej.

Rok 2022 przyniósł radykalną zmianę w postrzeganiu skali zagrożeń regionalnych. W dobie trwającej konfrontacji zbrojnej ważna jest analiza stanu sił zbrojnych oraz ich adaptacji do warunków nowoczesnego pola walki. Przejawem tej ewolucji jest masowe wykorzystanie systemów bezzałogowych, które zrewolucjonizowało strategię i taktykę prowadzenia działań wojennych. Jednocześnie przystąpienie Finlandii do NATO zmieniło sytuację strategiczną

25 R. Miętkiewicz, *Strategiczna przewaga NATO na Bałtyku. Znaczenie akcesji Finlandii i Szwecji do NATO*, Warszawa 2025, s. 33.

26 Ibidem.

27 Ibidem, s. 34.

jej marynarki wojenne²⁸. Oceniając potencjał obronny kraju, warto przyrzeć się czynnikom determinującym zarówno zdolność do aktywnej obrony, jak i skuteczność odstraszenia Federacji Rosyjskiej.

Pierwszym i najistotniejszym elementem jest zabezpieczenie polityczne, jakim stało się przystąpienie krajów nordyckich do NATO. Konsekwencją tego kroku jest zamknięcie Morza Bałtyckiego w strefie działań Sojuszu. Drugim ważnym filarem jest wzmacnianie sił zbrojnych oraz rozbudowa systemu obrony terytorialnej²⁹. Wojska lądowe Finlandii opierają się niemal w około 90% na powszechnej mobilizacji ludności. Finlandia ma możliwość powołania około 20 tys. rezerwistów. Regularne ich szkolenia są fundamentalne dla zapewnienia spoistości i gotowości bojowej tych sił³⁰. Trzecim filarem jest marynarka wojenna.

Zważywszy na specyficzne położenie geopolityczne oraz sąsiedztwo z Federacją Rosyjską, stanowi ona trzon uderzeniowo-obronny w Zatoce Fińskiej. Liczebność fińskiej marynarki wojennej wynosi około 14 tys. żołnierzy, natomiast rezerwistów około 1700. Obecnie celem modernizacyjnym jest pozyskanie dużej liczby sprzętu, w tym stawiaczy min i okrętów rakietowych³¹.

Ważną rolę w zabezpieczaniu Zatoki Fińskiej odgrywają okręty rakietowe, które stanowią o sile fińskiej floty. Zgodnie z planami modernizacyjnymi armii mają one być obecne już od 2026 roku. Analizując potencjał marynarki wojennej Finlandii, nie sposób pominąć współpracy ze Szwecją, która dysponuje jedną z najbardziej zaawansowanych sił morskich w Skandynawii.

Fundamentalnym aspektem tego sojuszu była ratyfikacja dwustronnych umów o współpracy między Stanami Zjednoczonymi Ameryki a Szwecją, Finlandią i Danią. Pogłębienie tego partnerstwa zapewnia rozwiązania o fundamentalnym znaczeniu strategicznego. Przede wszystkim zmniejsza koszty utrzymywania wsparcia Ameryki na terytorium państw nordyckich³². Realne

28 Ibidem, s. 15.

29 Ibidem.

30 Ibidem, s. 17.

31 Ibidem, s. 18.

32 J. Tarociński, *Finlandia Szwecja i Dania umowy o współpracy obronnej z USA*, OSW <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-12-27/finlandia-szwecja-i-dania-umowy-o-wspolpracy-obronnej-z-usa> [dostęp: 18.11.2024]

zwiększenie obecności amerykańskich wojsk w tych państwach przyczynia się do wzrostu bezpieczeństwa w regionie.

Kolejnym ogniwem systemu obronnego są siły powietrzne, konsekwentnie modernizowane przez rząd. W 2022 roku Finlandia, podobnie jak Polska, podjęła decyzję o wyposażeniu sił powietrznych m.in. w samoloty F35a, które mają zastąpić przestarzałe F/A-18³³. Wojna w Ukrainie potwierdziła jak ważną rolę w ochronie przestrzeni powietrznej odgrywają systemy bezzałogowe. W odpowiedzi na doświadczenia zarówno państwa bałtyckie, jak i Finlandia mają w planie rozwój obrony przestrzeni powietrznej ze zwiększoną obecnością dronów. Niemniej jednak brak tam wzmianki o rozwoju dronów o charakterze stricte bojowym. Jest on skoncentrowany na rozpoznaniu oraz ewentualnej anihilacji wrogich dronów³⁴.

Kolejnym wyzwaniem dla państw regionu stała się dywersyjna działalność tzw. floty cieni na Morzu Bałtyckim. Stanowi ona poważne zagrożenie zarówno bezpieczeństwa strategicznego, jak i ekologicznego. Szczególnie groźne i godzące w poczucie bezpieczeństwa okazały się incydenty sabotażu wymierzone w infrastrukturę energetyczną oraz telekomunikacyjną. Bezpośrednią odpowiedzią na zaistniałe ataki było powołanie przez NATO tzw. Straży Bałtyku.

Inicjatywa ta od samego początku służy ścisłej koordynacji działań sojuszników na Morzu Bałtyckim³⁵, tworząc zintegrowany system nadzoru i ochrony regionu. Ważnym elementem tej misji jest stałe monitorowanie szlaków komunikacyjnych, w czym aktywnie uczestniczą jednostki marynarki wojennej Finlandii, m.in. poprzez eskortowanie statków o znaczeniu strategicznym. W ramach retorsji Rosja rozpoczęła eskortowanie „floty cieni”³⁶. Aktywność Straży Bałtyku przyniosła wymierny efekt w postaci wyraźnego spadku liczby tak silnych incydentów.

33 R. Miętkiewicz, op. cit., s. 16.

34 *Państwa bałtyckie: Polska, Norwegia i Finlandia planują stworzyć mur dronów*, <https://www.onet.pl/informacje/fakt/panstwa-baltyckie-polska-norwegia-i-finlandia-planuja-stworzyc-mur-dronow-wzdłuż/2xy427r,7fa8ac5e> [dostęp: 18.11.2025].

35 M. Dura, *Straż Bałtyku. Nie patrole, ale odstraszenie i szybkie reagowanie*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/straz-baltyku-nie-patrole-ale-odstraszenie-i-szybkie-reagowanie> [dostęp: 20.11.2025].

36 *Bałtycka Straż powstrzymała operacje hybrydowe na Bałtyku*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/baltycka-straz-powstrzymala-operacje-hybrydowe-rosji-na-baltyku> [dostęp: 20.11.2025].

Fundamentalną rolę w działaniach Finlandii wobec Rosji odgrywa polityka energetyczna. Import rosyjskiej ropy naftowej (Finlandia była jednym z głównych odbiorców) zmniejszył się o około 70%³⁷. Po inwazji na Ukrainę nastąpiła diametralna zmiana nastrojów społecznych dotyczących stosunków dyplomatycznych między Republiką Finlandii a Federacją Rosyjską. Według badań z października 2022 roku Finowie uważają, że normalizacja relacji dwustronnych nie będzie możliwa dopóki w Rosji sprawuje władzę obecny rząd. Ponadto warto podkreślić sposób współdziałania państw nordyckich: niezależnie od opcji politycznej sprawującej władzę w Helsinkach, fiński rząd koncentruje się na ścisłej współpracy w zakresie obronności. Finlandia aktywnie wspiera proces akcesji Szwecji do NATO. Szwecja, będąc jej najbliższym sąsiadem, posiada jedną z najnowocześniejszych marynarek wojennych, a kooperacja obu krajów ma zasadnicze znaczenia dla bezpieczeństwa w północnym regionie Morza Bałtyckiego. Współpraca ta wykracza poza kwestie militarne, obejmuje także intensywne działania w obszarach energetyki i gospodarki.

Podobnie jak w Szwecji, naczelnym filarem polityki obronnej Finlandii jest koncepcja obrony totalnej. Główne założenia tej doktryny praktycznie nie uległy zmianie od zakończenia zimnej wojny. Finlandia jest jednym z nielicznych krajów, w których obawa przed konfliktem zbrojnym pozostała żywa nawet po upadku ZSRR³⁸. Ze względu na swoje położenie geopolityczne oraz trudne sąsiedztwo państw kładzie szczególny nacisk na obowiązkowy pobór do wojska oraz utrzymuje doskonale zbudowany system obrony cywilnej, który powszechnie uznaje się za wzór dla innych narodów.

Mimo utrzymania obowiązkowej służby wojskowej, której w Finlandii nigdy nie zlikwidowano, pojawiły się nowe czynniki mające wpływ na pogorszenie poczucia bezpieczeństwa. Najważniejszym z nich jest wybuch pełnoskalowej wojny, który po raz kolejny diametralnie zmienił sytuację ochrony w tej części Europy. Kolejną przyczyną jest narastająca rywalizacja mocarstw, takich jak Stany Zjednoczone, Chiny oraz Rosja, w której Arktyka stała się punktem o szczególnym znaczeniu strategicznym³⁹.

37 W. Józwiak, *Polityka zagraniczna Finlandii – stare-nowe priorytety*, <https://www.pism.pl/publikacje/polityka-zagraniczna-finlandii-stare-nowe-priorytety> [dostęp: 20.11.2025].

38 J. Grzela, *Polityka bezpieczeństwa państw nordyckich*, Kielce 2019, s. 241.

39 P. Szymański, *Nowa strategia obronna Finlandii*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-17/nowa-strategia-obronna-finlandii> [dostęp: 20.11.2025].

Moskwa poprzez wielopłaszczyznowe działania dyplomatyczne, prowokacje oraz wojnę hybrydową dąży do osłabienia i destabilizacji europejskiego ładu bezpieczeństwa. Pomimo obecności Stanów Zjednoczonych, które stanowią istotną przeciwwagę dla Rosji oraz wspierają Finlandię w programie modernizacji i rozbudowy infrastruktury, fundamentem fińskiej strategii pozostaje poleganie na własnych zasobach zbrojnych oraz budowa autonomicznego systemu odporności państwa. Pozostałe filary obronne obejmują zacieśnianie więzi wojskowych z Norwegią i Szwecją, strategiczne partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi, w tym wspólne planowanie wojskowe oraz aktywna współpraca na forum Grupy Północnej, a także w strukturach NATO i UE.

Analizując system obronny Finlandii, należy zaakcentować rolę mentalności społecznej, która determinuje sposób zarządzania bezpieczeństwem państwa. Wyróżnia ją przede wszystkim wysoki poziom zaufania do instytucji publicznych, odpowiedzialna polityka współpracy z partnerami zagranicznymi oraz konsekwentna modernizacja armii. Czynniki te, oprócz zdolności do tzw. adaptacji strategicznej oraz zaufania do władz, okazały się decydujące w warunkach destabilizacji europejskiego systemu bezpieczeństwa po agresji na Ukrainę. Mimo że wcześniej Finlandia była silnie uzależniona od rosyjskich złóż naturalnych (około 80% importu ropy), po wybuchu wojny zdołała radykalnie zmienić kurs, niemal całkowicie rezygnując z dostaw ropy z Rosji. Co istotne, działania fińskiego rządu znacznie wyprzedziły sankcje i inicjatywę Unii Europejskiej. Fińskie podejście do „niedźwiedzia ze Wschodu”, choć przez lata opierające się na pragmatycznej współpracy, zawsze cechowało się nieufnością zakorzenioną w pamięci o rosyjskich próbach podporządkowania sobie kraju w czasie zimnej wojny. W tym kontekście trzeba przedstawić najważniejsze cele polityki obronnej państwa Finlandii. Należą do nich przede wszystkim:

- utrzymywanie potencjału obronnego proporcjonalnego do dynamicznie zmieniającego się środowiska i zasobów bezpieczeństwa państwa;
- rozwój zdolności obronnych w ramach kompleksowego bezpieczeństwa;
- pogłębienie międzynarodowej współpracy obronnej (wejście do NATO w 2023 r.).

„Mentalność Mannerheima” – jaką rolę odgrywa dziś?

Podobnie jak w Polsce wojna polsko-bolszewicka oraz postaci takie jak Józef Piłsudski na stałe wpisały się w narodowy etos, tak w Finlandii wojna zimowa i walka przeciwko imperialnym dążeniom Rosji doprowadziły do wykreowania bohaterów tworzących fundament swoistego mitu politycznego.

Jednym z głównych bohaterów narodowych tej wojny jest Carl Gustaw Mannerheim, często określany mianem „fiński Piłsudski”. Elementem łączącym obie postaci jest przede wszystkim realizm polityczny, a ich dziedzictwo do dziś kształtuje w obu krajach myślenie o państwie. Mannerheim, w odróżnieniu od Piłsudskiego, nie dążył do zdobycia władzy autorytarnej, zachowując dystans między ideologią a ochroną państwa. To właśnie dla dobra narodu ustąpił ze stanowiska prezydenta w 1946 roku, aby ułatwić stabilizację stosunków dyplomatycznych ze Związkiem Radzieckim w nowej powojennej rzeczywistości⁴⁰.

Finlandia buduje swoją politykę historyczną w silnym oparciu o pamięć doświadczeń z wojny zimowej oraz wyzwolenia się spod rosyjskiej dominacji. Warto zauważyć, że choć kraj ten przez wiele lat znajdował się pod panowaniem szwedzkim, to zwierzchnictwo Rosji okazało się doświadczeniem znacznie bardziej traumatycznym. Wyzwolenie umożliwił upadek caratu w Rosji 15 maja 1918 roku, kiedy to zwołano jej pierwszy parlament. Mannerheim ostatecznie zatwierdził nowy układ rady 17 maja 1919 roku⁴¹. Do dziś zajmuje on szczególne miejsce w zbiorowej pamięci Finów.

Kulturę strategiczną współczesnej Finlandii definiuje przede wszystkim postawa społeczna wobec obronności kraju. Jest ona często stawiana za wzór dla innych państw, zwłaszcza w obszarze systemowego podejścia do obrony cywilnej. Obserwacja Mannerheima wygłoszona w 1932 roku – nieomal wiek temu przewidująca zawirowania w Europie – brzmi dziś przerażająco aktualnie: „Żyjemy w niespokojnych czasach, jeśli impuls nie przyjdzie z kraju ościennego Hitler z pewnością sam zatroszczy się o potrzebną mu iskrę. Mimo tak wyraźnych sygnałów członkowie komisji rozbrojeniowej siedzą

40 J. Clements, op. cit., s. 281.

41 B. Szordykowska, op. cit., s. 239.

jak Budda zatopieni w medytacji. Ustalając limity na poziomie, które agresor z pewnością wykorzysta jeszcze przeciwko nim”⁴².

W powyższej wypowiedzi marszałek celnie podsumował nieudolność ówczesnych elit politycznych w podejmowaniu skutecznych działań mających na celu zapobieganiu wojnie. Kolejna ważna i ponadczasowa wypowiedź marszałka „Białej Armii” brzmiała: „Nawet marzyciel żyjący w ułudzie wiecznego pokoju doznaje teraz brutalnego przebudzenia i zaczyna docierać do niego groza, jaką przynosi XX wiek. Praw narodów nie da się wywalczyć pustymi słowami i deklaracjami, by obronić kraj, potrzeba woli i poświęcenia”⁴³.

W świetle zachodzących zmian Finlandia aktywnie modernizuje siły zbrojne, reagując na sytuację, w której Bałtyk w krótkim czasie przeistoczył się w region rosyjskich działań i prowokacji. Podobnie jak osiem dekad temu, tak dziś jednym z fundamentów polityki obronnej jest przede wszystkim silna wola obrony własnego kraju⁴⁴. Za nieformalne motto Finów można uznać ostatnie słowa z przytoczonej powyżej wypowiedzi Carla Mannerheima: „By obronić kraj, potrzeba woli i poświęcenia”.

Finlandia rozpoczęła proces akcesyjny do NATO w momencie radykalnej zmiany ładu międzynarodowego w Europie, będącej wynikiem agresywnych działań Rosji. Dziś jej podejście do modernizacji armii i strategii działania NATO, umacnianie polityki na Bałtyku oraz konsekwentna współpraca z regionalnymi sojusznikami są definiowane jako nowa odsłona pojmowania spraw międzynarodowych. Podobne kroki podejmuje Szwecja, która systematycznie przekształca linie obrony oraz siły zbrojne, opierając współpracę w tych obszarach głównie na relacjach z Finlandią i Stanami Zjednoczonymi Ameryki.

Polska także zwiększa nakłady inwestycyjne i zacieśnia współpracę z wyżej wymienionymi krajami. Jak wspomniano wcześniej, Finowie nie opierają się wyłącznie na współdziałaniu sojusznicznym, są w pełni świadomi konieczności posiadania zdolności do samodzielnej obrony w warunkach zagrożenia rosyjskiego. Bezsporny wpływ na bezpieczeństwo będzie miało zakończenie wojny w Ukrainie, warunki pokoju oraz wypracowane porozumienia z jednoczesnym uwzględnieniem linii koncyliacyjnego pokoju. Ważny będzie nie

42 J. Clements, op. cit., s. 243.

43 Ibidem, s. 250.

44 J. Grzela, *Polityka bezpieczeństwa państw nordyckich*, Kielce 2019, s. 241.

tylko sam pokój, lecz także zdolność Rosji do ponownego uderzenia konwencjonalnego. Finowie zdają sobie sprawę z rosyjskiej myśli strategicznej, której celem jest odbudowa dawnego imperium. Rosja postrzega rozpad ZSRR jako utratę nie tylko ludności, lecz także zasobów naturalnych, zwłaszcza tych znajdujących się w rejonie mórz Czarnego, Bałtyckiego i Kaspijskiego⁴⁵. Upadek Związku Radzieckiego był w dużej mierze równoznaczny z dotkliwym rozpadem wysokich zdolności obronnych Rosji, w tym dotychczasowego potencjału strategicznego na morzach, z Bałtykiem włącznie.

Utrata imperium wiąże się również z utratą portów i baz wojskowych znajdujących się w państwach bałtyckich⁴⁶, a wraz z nią – licznych instrumentów nacisku, także na Finlandię. Rosjanie pragną powrotu do stanu sprzed 1989 roku lub nawet sprzed roku 1918, kiedy to Finlandia znajdowała się wewnątrz granic Cesarstwa Rosyjskiego. Przynależność do organizacji takich jak Sojusz Północnoatlantycki czy Unia Europejska stanowi filar bezpieczeństwa przed zagrożeniem wynikającym z „imperialnej sieci Kremla”. Nie zmienia to jednak percepcji zagrożeń ani strategii działania mających na celu przygotowanie się na wypadek ewentualnej wojny z „niedźwiedziem ze Wschodu”.

Proces dołączenia państw bałtyckich do struktur NATO i UE przeobraził pozycję Moskwy, która planowała poddać te republiki ponownej „finlandyzacji”. Zmiana polityki eksportowej była zauważalna już w momencie ich akcesji. Możemy tym samym stwierdzić, że umocnienie się Finlandii poprzez przystąpienie do Sojuszu niemal całkowicie blokuje realizację interesów Federacji Rosyjskiej w tym rejonie. Jedynym punktem nacisku oraz osiągnięcia celów w basenie Morza Bałtyckiego pozostaje obwód królewiecki. Wykorzystanie tego obszaru pozwoliło Rosji zreformować dotychczasową politykę energetyczną i tranzytową⁴⁷.

Należy wziąć pod uwagę, że w przypadku ewentualnej agresji w rejonie basenu Morza Bałtyckiego obwód królewiecki byłby najprawdopodobniej pierwszym obszarem działań obronnych ze strony państw NATO, czego Rosja jest świadoma. Radykalna zmiana sytuacji strategicznej na Morzu Bałtyckim po 1989 roku, a zwłaszcza po 2022, doprowadziła do drastycznego obniżenia

45 P. Krzykowski, *Rosyjska myśl strategiczna*, „Świat Idei i Polityki” 2021, nr 2, s. 136.

46 Ibidem.

47 T. Szubrycht, K. Rokiciński, P. Mickiewicz, *Morze Bałtyckie w polityce bezpieczeństwa Rosji*, Poznań 2020, s. 50.

zdolności operacyjnych Rosji. Zagrożeniem zarówno gospodarczym, jak i bezpieczeństwa dla Rosji jest utarta swobodnej żeglugi do obwodu królewskiego, ponieważ powoduje ona faktyczne odcięcie tego rejonu od wpływu Moskwy⁴⁸.

Argumentacja ta wspiera tezę, że strategicznym celem Rosji będzie próba ponownej redefinicji statusu Morza Bałtyckiego. Realizacja tego planu ma się odbywać kosztem państw bałtyckich, wobec których Rosja planuje działania destabilizacyjne lub dokonania próby wpłynięcia na procesy wyborcze tak, aby powstałe tam rządy były jak najkorzystniejsze dla Federacji Rosyjskiej⁴⁹. Koncepcje destabilizacji mogą zostać wykorzystywane również wobec państw nordyckich, w tym Finlandii, której obecna rola jest fundamentalną przeszkodą w odbudowie idei *Mare Sovieticum*.

Rejon ten stał się ważny zarówno dla Waszyngtonu, jak i utrzymania wiarygodności sojuszniczej Sojuszu Północnoatlantyckiego⁵⁰. Pomimo opinii dotyczących konieczności zwiększenia obecności Stanów Zjednoczonych w rejonie Pacyfiku wiarygodność mocarstwa transatlantyckiego zależy przede wszystkim od interoperacyjności w Sojuszu oraz realizacji zasady *pacta sunt servanda*. Gdyby doszło do sytuacji, w której rejon Bałtyku zostałby objęty konwencjonalnymi działaniami zbrojnymi ze strony Rosji, charakter reakcji Stanów Zjednoczonych lub jej brak zdefiniuje pozycję tego mocarstwa jako lidera światowej polityki bezpieczeństwa.

Finlandia jest świadoma zmiennej koniunktury w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych, co bez wątpienia przekłada się na nastroje w Europie. Sytuacja ta ma wpływ na ambicje Federacji Rosyjskiej i jej „imperialny apetyt”. W konsekwencji systematyczne przygotowania do ewentualnego konfliktu oraz głęboka modernizacja armii stały się dla Finów kwestią o znaczeniu egzystencjalnym.

Dzisiejsza kultura strategiczna Finlandii opiera się nie tylko na definicji i diagnozowaniu zagrożeń, lecz także na realnym przeciwdziałaniu im. Przewaga kraju Mannerheima polega nie tylko na błyskawicznej modernizacji armii i sprawnej realizacji kontraktów zbrojeniowych, lecz także na

48 Ibidem, s. 114.

49 Ibidem.

50 Ibidem, s. 115.

kompleksowym przygotowaniu społeczeństwa. Składają się na nie zarówno system najlepszej obrony cywilnej z rozbudowaną siecią schronów, jak i akcesja do struktur NATO. Świadomość zagrożeń militarnych ze strony Rosji jest obecna wśród klasy politycznej, co przekłada się na spójną strategię obronną 31 państwa NATO.

Bibliografia

- Bałtycka Straż powstrzymywała operacje hybrydowe na Bałtyku*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/baltycka-straz-powstrzymala-operacje-hybrydowe-rosji-na-baltyku> [dostęp: 20.11.2025].
- Budzisz M., *Wszystko jest wojną. Rosyjska kultura strategiczna*, Warszawa 2021.
- Chmielewski B., Tarociński J., *Bariery różnych prędkości: państwa bałtyckie i Finlandia odgradzają się od Rosji i Białorusi*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-09-15/bariery-roznych-predkosci-panstwa-baltyckie-i-finlandia> [dostęp: 16.11.2025].
- Cieślak T., *Historia Finlandii*, Wrocław 1983.
- Clements J., *Mannerheim. Prezydent, żołnierz, szpieg*, Zakrzewo 2010.
- Czechowski J., *Fińsko-radzieckie stosunki polityczne w latach 1917–1939 (do wojny zimowej) z perspektywy Polskiej*, „Scripta Historica” 2018, nr 25.
- Dura M., *Straż Bałtyku. Nie patrole, ale odstraszenie i szybkie reagowanie*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/straz-baltyku-nie-patrole-ale-odstraszenie-i-szybkie-reagowanie> [dostęp: 20.11.2025].
- Grzela J., *Polityka bezpieczeństwa państw nordyckich*, Kielce 2019.
- Jóźwiak W., *Polityka zagraniczna Finlandii – stare-nowe priorytety*, <https://www.pism.pl/publikacje/polityka-zagraniczna-finlandii-stare-nowe-priorytety> [dostęp: 20.11.2025].
- Krzykowski P., *Rosyjska myśl strategiczna*, „Świat Idei i Polityki” 2021, nr 2.
- Mickiewicz P., *Morska Szachownica, geopolityczne znaczenie akwenów morskich*, Poznań 2022.
- Miętkiewicz R., *Strategiczna przewaga NATO na Bałtyku: znaczenie akcesji Finlandii i Szwecji dla bezpieczeństwa regionu*, Warszawa 2025.
- Państwa bałtyckie: Polska, Norwegia i Finlandia planują stworzyć mur dronów*, <https://www.onet.pl/informacje/fakt/panstwa-baltyckie-polska-norwegia-i-finlandia-planuja-stworzyc-mur-dronow-wzdruz/2xy427r,7fa8ac5e> [dostęp: 18.11.2025].
- Rotter W., *Mroźne piekło: radziecko-fińska wojna zimowa 1939–1940*, Wrocław 2007.
- Rozpad ZSRR to katastrofa*, <https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.htm> [dostęp: 16.11.2025].
- Szordykowska B., *Historia Finlandii*, Warszawa 2010.
- Zsubrycht T., Rokiciński K., Mickiewicz P., *Morze Bałtyckie w polityce bezpieczeństwa Rosji*, Poznań 2020.

Szymański P., *Nowa strategia obronna Finlandii*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-17/nowa-strategia-obronna-finlandi> [dostęp: 20.11.2025].

Tarociński J., *Finlandia, Szwecja i Dania: umowy o współpracy obronnej z USA*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-12-27/finlandia-szwecja-i-dania-umowy-o-wspolpracy-obronnej-z-usa> [dostęp: 18.11.2024].

The „Mannerheim Mentality” in Strategic Culture – Problems of Finland’s Strategic and Defense Policy

Abstract

The article, presents the issues surrounding the concept of the Mannerheim Mentality in Finland’s culture strategic and defense policy. I outline the concept of the Mannerheim Mentality in defense policy, its historical origins, and its implications from the perspective of contemporary Finnish policy. In this article, I analyze the sources of threats posed by the Russian Federation in terms of its contemporary neo-imperial ambitions. I also show how Finland, in this contemporary context, approaches the threat and prepares for a possible military attack.

Key words

Mannerheim, Finland, Security Policy, Winter War